

УДК 378.1 (477)

<http://doi.org/10.17721/2524-048X.2018.11.79-98>

Євген Хан,

кандидат історичних наук,

Київський національний університет

імені Тараса Шевченка

УКРАЇНСЬКІ СТУДЕНТИ У ВИЩИХ НАВЧАЛЬНИХ ЗАКЛАДАХ ЄВРОПЕЙСЬКОГО СОЮЗУ: ПРОБЛЕМИ ТА ПЕРСПЕКТИВИ МІЖНАРОДНИХ АКАДЕМІЧНИХ ОБМІНІВ

Анотація. У статті представлені основні аргументи та причини прагнення українських студентів навчатися за кордоном, в першу чергу у європейських вищих навчальних закладах. Наведено статистичні дані та дані соціологічних опитувань щодо кількості українських студентів, які перебувають на навчанні за кордоном, зокрема у європейських університетах. Також представлено дані щодо навчання українських студентів в окремих європейських країнах, зокрема в Німеччині, Польщі, Франції, Чехії, Італії. Показано які саме програми та умови навчання для іноземних студентів пропонують саме ці країни та чому вищі навчальні заклади цих країн такі популярні нині серед української молоді. Виникає велике проблемне питання, у зв'язку з тим, що зараз важко сказати і уявити яка кількість з українських студентів, що нині вже навчаються і поступають на навчання до європейських вищих навчальних закладів, а ця тенденція щорічно збільшується, повернуться до України, а не залишаться в Європі на постійне місце проживання. У зв'язку з цим постає проблема «освітньої міграції» та «відтоку мізків» – еміграції за кордон здібної, талановитої і перспективної молоді.

Ключові слова: Європейський освітній простір, міжнародна академічна мобільність, вищі навчальні заклади, інтеграція, освітня еміграція.

Входження України до єдиного європейського простору вищої освіти зумовлює необхідність реформування системи вищої освіти відповідно до міжнародних зобов'язань та національних стратегій країни. Функціонування європейського простору вищої освіти передбачає співробітництво національних систем вищої освіти та їх інтернаціоналізацію. Інтернаціоналізація вищої освіти, як важлива світова тенденція, спрямована на формування системи вищої освіти, здатної ефективно реагувати на вимоги сучасного ринку праці та виклики глобалізації суспільства. Важливим елементом інтеграції до європейської системи вищої освіти, є процеси міжнародної академічної співпраці, міжнародних обмінів, обмін досвідом та практичною реалізацією програм міжнародної академічної мобільності.

Мета статті дослідити, вивчити і прослідкувати динаміку міжнародних академічних обмінів, в першу чергу між українськими та європейськими вищими навчальними закладами. Визначити проблеми та перспективи, які постають між Україною та європейськими країнами у процесі міжнародних академічних обмінів та у рамках формування єдиного європейського освітнього простору, що було започатковано ще у 1999 році з підписанням Болонської декларації. Також, важливо визначити, які саме європейські країни обирають українські студенти, аспіранти, науковці для навчання, які спеціальності, з якими труднощами зіштовхуються у процесі навчання, проживання, перебування за кордоном загалом. Точно так само як і іноземні студенти, які навчаються в українських вищих навчальних закладах.

Проблемою міжнародної академічної мобільності та міжнародної співпраці у сфері освіти і науки, зокрема участі України у Болонському процесі та участі нашої держави у міжнародних освітніх програмах і проектах займається велика кількість європейських та вітчизняних учених, дослідників у сфері права, освіти і науки, також ця тема є важливою і актуальною для керівництва та адміністрації українських вищих навчальних закладів. Серед найвідоміших спеціалістів у цій сфері можна виділити праці Андрущенко [1], В. Вікторова [4], В. Глибовця [5], М. Данилишина [6], М. Згуровського [7],

Г. Калінічевої [8] та ін. Проблематика інтеграції та інтернаціоналізації вищої освіти висвітлена у працях вітчизняних дослідників, зокрема у публікаціях М. Бойченка [3], Р. Ковальчук [9], А. Чирва [18]. Важлива аналітична інформація щодо участі України у Болонському процесі, участі у різноманітних програмах міжнародної академічної мобільності, моніторингового дослідження системи вищої освіти України та процесів її трансформації в контексті входження до Європейського простору вищої освіти та наукових досліджень у 2012-2014 роках міститься в аналітичному звіті «Моніторинг інтеграції української системи вищої освіти в Європейський простір вищої освіти та наукового дослідження» [14]. Важливим джерелом також дані соціологічних досліджень та опитувань, проведених «Центром дослідження суспільства «CEDOS» за 2016/2017 рр. [15] та результати дослідження «Молодь України - 2015», проведене компанією GfK Ukraine у 2015 [13].

Згідно з офіційними статистичними даними, найбільша кількість іноземних студентів в Україну прибуває зі Сходу, – це громадяни Туркменістану (13,5 тис. осіб у 2014–2015 навчальному році), Азербайджану (9,2 тис.), Індії (3,9 тис.), країн Близького Сходу – Іраку (2,6 тис.), Йорданії (1,9 тис.), протягом останніх років зросла чисельність іноземних студентів з країн Африки, зокрема Нігерії (3,3 тис.), Марокко (2 тис. осіб). Серед регіонів України, як бачимо з рис. 4, за чисельністю іноземних студентів лідерство належить Харківській обл. (21,8 тис. осіб), м. Києву (9,8 тис. осіб), Одеській обл. (6,2 тис. осіб). За даним звіту «The Global Education Digest 2012», Україна входить до п'ятірки лідерів за чисельністю залучених студентів по відношенню до таких країн, як Йорданія, Сирія, Російська Федерація, Туркменістан та Молдова. Нині Україна не посідає лідерських позицій у світових освітніх рейтингах, проте займає стабільну нішу в експорті освітніх послуг. Наша держава володіє близько 1% міжнародного ринку освітніх послуг та має перспективи зростання обсягів їх експорту, підвищуючи частку валової доданої вартості у вищій освіті як одній із провідних галузей національної економіки [11].

За даними ЮНЕСКО, в період з 2000 по 2012 роки чисельність українських студентів за кордоном збільшилась у понад 4 рази і сягала 37 тис. осіб. Особливо стрімко вона зросла в країнах, до яких спрямовані потоки міграції. За даними щорічного моніторингу кількості українських громадян, які навчаються у закордонних університетах на денній формі навчання, що здійснюється аналітичним центром CEDOS (охоплює 34 країни світу), у 2013/2014 навчальному році за кордоном навчалися вже 47724 громадян України¹⁹. Найбільше з них у Польщі (15 тис.), Німеччині (9 тис.), Росії (6 тис.), Канаді (2 тис.), Чехії (2 тис.), Італії (1,9 тис.), США (1,5 тис.), Іспанії (1,4 тис.), Франції (1,3 тис.), Великобританії (1 тис.) [12, с. 15].

За даними Центру дослідження суспільства до десятки лідерів серед країн, які обирають для навчання та стажування українські студенти за підсумками 2012/2013 року входили Польща, Німеччина, Чехія, Угорщина, Італія, США, Іспанія, Франція, Канада та Австрія. Однак протягом останнього десятиліття українці неодноразово змінювали свої пріоритети. Одні країни поступово втрачають прихильність наших абітурієнтів (США, Росія, Молдова та Швеція), інші з перемінним успіхом тримають число громадян України серед своїх студентів на приблизно однаковому рівні (Німеччина, Франція, Угорщина та Болгарія). Проте більшість країн тішиться постійним збільшенням кількості українців у своїх університетах (Польща, Чехія, Італія, Іспанія, Канада, Австрія, Великобританія, Австралія, Швейцарія та ін.) [15, с. 14].

Польща є єдиною країною, де українські громадяни складають найчисельнішу групу серед усіх іноземних студентів – 37%. Протягом останніх років університети неабияк активізували свою роботу на українському освітньому ринку. Демографічна криза та відтік власної молоді за кордон спонукає шукати абітурієнтів в Україні, де географічна, мовна та культурна близькість лише сприяють цьому. Варто зазначити, що поляки ведуть досить грамотну та гнучку політику з приводу залучення до навчання студентів з України. Широко застосовується практика заохочення до навчання в польських ВНЗ людей, що мають польське коріння чи родичів у Польщі, досить

лояльними є умови вступу до ВНЗ (зокрема, визнаються українські атестати, вартість навчання є не дорогою і достатньо доступною, виплата стипендій сягає від 200 до 700 євро на місяць). Таким чином, досить висока якість навчання, навіть у порівнянні з українськими ВНЗ, а значно нижчу вартість навчання, а також привабливі та комфортні умови перебування, проживання, соціального забезпечення, спонукають українських студентів обирати саме польські вищі навчальні заклади. Найбільшою популярністю серед українських студентів користуються університети Варшави та ін.

Одним з основних чинників, який зазвичай приваблює іноземних студентів, відсутність плати за навчання у державних ВНЗ або ж її порівняно низький рівень. До країн, які пропонують саме такі умови, належать Німеччина, Чехія, та частково Франція. До недавнього часу такі ж правила діяли і у Швеції, однак з 2011 року для іноземців з-за меж ЄС була запроваджена плата за навчання і кількість іноземних студентів там скоротилась на 28 %. Можливість безкоштовного навчання на німецькомовних програмах протягом довгого часу дозволяла університетам Німеччини зберігати пальму першості серед українських абітурієнтів. Німецькі ВНЗ ще від 2005 року набули право збирати плату за навчання, однак на такий непопулярний крок пішли лише у деяких федеральних землях. Натомість більшість ВНЗ на бакалаврських програмах обмежуються лише невеликими зборам, до яких може входити, наприклад, плата за місячний проїзний квиток. Окрім цього українським абітурієнтам доступно чимало стипендій серед яких є програми і від приватних ВНЗ. Складно сказати, які спеціальності приваблюють саме студентів-українців, але загалом студенти у Німеччині найчастіше обирають економіку, машинобудування, інформатику та електротехніку.

Французьке законодавство, як і німецьке, визначає однакові права на вищу освіту для власних громадян та для іноземців. Плата за навчання існує у так званих вищих школах (*école normale*), натомість в університетах платять лише адміністративні збори. Абсолютна більшість студентів-українців навчається на франкомовних програмах, а для вступу українські студенти

повинні володіти французькою мовою (рівень В 2) та подати завірений атестат. Дві третини усіх студентів з України у Франції вивчають економіку, природничі та технічні науки, а також філологію. Не відстають у цьому плані і чеські університети, які з кожним роком набирають популярності серед українських абітурієнтів, особливо тих, хто володіє чеською мовою. Адже навчальні програми чеською мовою у 26 публічних університетах Чехії є безкоштовними для іноземців. Понад дві третини студентів-українців навчаються саме у таких публічних університетах. Більше того, як студенти приватних, так і студенти публічних університетів можуть подаватись на одну з декількох стипендій для іноземців. Майже усі студенти-українці користуються такою можливістю, адже за статистикою у 2017 році лише 46 осіб (загалом 1782 студенти) самостійно оплачували своє навчання. Для вступу до ВНЗ у Чехії українці повинні разом із аплікацією подати посвідчення атестата, скласти екзамен та заплатити вступний збір. Які саме спеціальності обирають українці частіше за все, на жаль не відомо, однак популярністю серед загалу іноземних студентів користуються економічні, фізико-математичні та медичні науки, на яких навчається майже половина усіх громадян інших країн.

Серед країн, де освіта для іноземців є платною, українські громадяни найчастіше обирають Італію, США, Іспанію, Австрію, Канаду, Великобританію та Австралію. Ці країни об'єднує спільна риса – їх університети займають провідні місця у світових рейтингах. Це дозволяє їм навчати 43% від усіх іноземних студентів світу. Водночас для студентів-українців існують певні відмінності між цими країнами. Для навчання у США, Канаді, Великій Британії існує чимало стипендій від університетів чи фондів. Натомість стипендіальних програм для навчання в Італії чи Іспанії не так багато, значний відсоток студентів-українців навчається там, так би мовити, йдучи стопами батьків, котрі виїхали до цих країн на заробітки. У свою чергу найбільш популярними цінами може похизуватися Австрія, де встановлено фіксовану вартість навчання за один семестр – 730 Євро. У австрійських університетах студенти-

українці найчастіше вивчають економічні, соціальні та гуманітарні науки, понад 70 % навчається саме на цих напрямках [15, с. 14–18].

«Центр дослідження суспільства «CEDOS» вже декілька років поспіль займається збиранням та аналізом даних про кількість українських громадян, які навчаються у закордонних університетах. На сьогодні є вже дані про кількість українських студентів у 2016–2017 навчальному році в Австрії, Білорусі, Болгарії, Естонії, Італії, Латвії, Литві, Молдові, Німеччині, Польщі, Росії, Словаччині та США. Зокрема у польських університетах на програмах повного циклу навчалось 33 370 українських громадян. Таким чином, враховуючи вищеназвану статистику, можна припустити, що у 2016–2017 навчальному році за кордоном навчалось щонайменше 72 000 українських громадян. Цього року вперше була зібрана інформація про кількість українських громадян, які навчались за кордоном на PhD-програмах. У цій категорії є дані 14 країн, де станом на 2015–2016 навчальний рік навчалось понад 1600 українців. Варто зауважити, що через платний доступ до даних серед них відсутні США, Канада, Велика Британія, які так чи інакше приваблюють молодих українських науковців, не менш ніж Франція чи Німеччина. Проте, навіть такі дані дають змогу зробити висновки про те, яким країнам надають перевагу українці, які хочуть отримати науковий ступінь. У Швейцарії та Чехії кількість українців, які роблять свої наукові роботи, збільшилась удвічі за останні десять років. Німеччина, яка за статистикою має найбільше українських аспірантів, за останні роки їх кількість збільшилась на 20 %. У Польщі зростання протягом лише останніх п'яти років склало 40% [10, с. 53-54].

Фахівці Європейської експертної групи з питань освітньої мобільності у своїй доповіді «Перетворюючи мобільність у навчання на можливість для всіх» прогнозують, що до 2020 року кількість молодих європейців віком від 16 до 29 років, що отримуватимуть можливість навчатися за кордоном, має досягти 50%. Для цього щорічно за кордон мають їхати навчатися 6 % всіх студентів університетів та 3,5 % студентів професійних шкіл. Про обсяги освітніх

міграцій країн, які є учасниками Болонського процесу, щороку складаються спеціальні Звіти про вищу освіту в Європі. В Збірнику за 2012 рік для освітніх міграцій використовується поняття «студентської мобільності», яке трактується двояко: як мобільність для отримання повноцінного ступеня бакалавра, магістра (довготривала мобільність – *degreemobility*); як короткотермінова мобільність (отримання подвійного диплому – *creditmobility*). Інші форми мобільності: інтернатура, дослідницькі роботи, літні школи, мовні курси, на європейському рівні не обліковуються. Про обсяги, напрямки, інтенсивність потоків студентської мобільності вказують наступні статистичні дані. Так, за рівнем в'їзної довготривалої мобільності до країн ЕНЕА зі всього світу найвищі позиції мають країни: Кіпр (26,4%), Англія, Франція, Ірландія, Китай, Німеччина, а найменший відсоток іноземних студентів є в Україні (0,9%). За країнами походження найбільш академічно активними були студенти з Австрії (16, 94 %), Китаю, Чеської республіки, Об'єднаного королівства Кіпру, Німеччини, а найменше – з України (всього 0,35 %) [16, с. 7].

Авторитетним інформаційним джерелом щодо оцінки рівня міжнародної академічної мобільності та навчання українських громадян за кордоном є результати дослідження «Молодь України – 2015», проведене компанією GfK Ukraine у 2015 році на замовлення Міністерства молоді та спорту і за підтримки ООН в Україні. Згідно відповідей, більшості молоді властивий досвід реалізації міжнародної академічної мобільності щонайменше у кордонах регіону. Досвід переміщення за кордон мали 37 % опитаних респондентів, при чому найбільше було тих, хто їздив до Росії – 19 %, Польщі – 12 %, Туреччини – 7 %. Загалом у країнах Європейського Союзу побували 23 %, а в країнах СНД – 22% [13, с. 39].

Однак, зростання темпів міжнародних академічних обмінів, в умовах та реаліях нашої держави, може мати і негативну складову. Вона пов'язана з тим, що значна кількість українських громадян, в першу чергу молоді, навчаються за кордоном, зокрема в європейських університетах, може не повернутися до України та пришвидшити темпи трудової еміграції. Такі побоювання є цілком реалістичними, оскільки рівень життя, фінансові можливості, соціальне

забезпечення, дієве законодавство та загалом високий рівень освіти, забезпечують сприятливі умови, які впливають на вибір людини щодо її місця роботи і проживання. На жаль, на сьогоднішній день Україна поки що не може конкурувати в цьому плані з країнами Європи.

Вітчизняний дослідник М. Біль зазначає, що за даними офіційної статистики на 2014–2015 рр. кількість громадян України, які навчаються за кордоном сягнула майже 60 тис. осіб. При чому значна кількість молодих громадян, за даними соціологічних опитувань, розглядають не тільки можливість навчатися за кордоном, а і в перспективі залишитися на постійне місце проживання. Однак, все ж таки більшість – 37 % з опитаних розглядають можливість навчатися чи працювати за кордоном, але з обов'язковим поверненням до України [2, с. 5-7].

Серед найбільш бажаних для навчання країн українських студентів у 2015 р. були Польща, Німеччина, Канада, Чехія, Італія, США, Іспанія, Франція, Австралія, Великобританія. Серед спеціальностей найбільшу популярність мають економічні, юридичні, технічні та ІТ-спеціальності. Європейські академічні програми не передбачають обов'язкове повернення та відпрацювання протягом певного періоду в Україні для обміну набутого досвіду, що значно впливає на соціально-економічний розвиток України. На початку травня 2016 року європейський парламент прийняв нову директиву, з метою зробити країни ЄС більше привабливим для іноземних студентів з інших країн. Зокрема усі члени ЄС (окрім Данії, Ірландії та Великої Британії) хочуть дозволити іноземним студентам, які завершили навчання в місцевих університетах, перебувати у країні з метою пошуку роботи або ж самостійної зайнятості протягом щонайменше 9 місяців після випуску. Вибір студента щодо навчання за кордоном можна умовно розділи на два етапи. На першому етапі студент приймає рішення «чи варто взагалі їхати за кордон навчатися?». Тобто на цьому етапі студент оцінює переваги навчання за кордоном з перспективою на майбутнє. Студент аналізує свій рівень життя, кар'єрні перспективи та соціальний статус після навчання у закордонному ВНЗ. На другому етапі

студент обирає країну навчання, вищий навчальний заклад та спеціальність. Вибір студента на цьому етапі залежить від багатьох чинників: фінансових можливостей студента та його родини, знання мови, перспективності, престижу навчального закладу та обраної спеціальності.

З метою виявлення причин того чому саме, з якою метою українські абітурієнти, студенти прагнуть навчатися за кордоном, в першу чергу в Європейських ВНЗ проводилося чимало соціологічних опитувань. Серед опитаних 200 чоловік були студенти та випускники старших класів вікової категорії 13–25 років. Проведене опитування дозволило з'ясувати низку питань, серед яких: якою є тенденція до виїзду за кордон на навчання серед української молоді; основні причини виїзду за кордон на навчання; ВНЗ якої країни є найбільш популярними для молоді України; найважливіші параметри вибору ВНЗ та спеціальності для навчання за кордоном; допустимі ціни навчання у закордонних ВНЗ для української молоді. За результатами опитування, з 200 опитаних – 35,5% планують навчання за кордоном, 39,5% – мають бажання навчатися за кордоном та 25 % опитаних взагалі не мають бажання навчатися за кордоном. Найбільша кількість опитаних, що планують навчатися в закордонних ВНЗ відносяться до категорії 16–18 років. 94 % з опитаних, що мають бажання отримати вищу освіту за кордоном, у тому числі і ті, хто мають можливість, хотіли би проходити практику за кордоном.

Найбільша кількість опитаних, що планує навчатися у закордонних ВНЗ відноситься до категорії 16–18 років. 94 % з опитаних, що мають бажання отримати вищу освіту за кордоном, у тому числі ті, хто не має можливості, хотіли би проходити практику за кордоном. З респонденті, що планують. Або мають бажання. Але не мають можливості навчатися за кордоном, кількість яких складає 150 чоловік, лише 35 % бажають повернутися до України після навчання. Найбільш істотною причиною повернення до України опитувані вважають звиклий стиль життя у своїй країні, а також сімейні зобов'язання перед батьками. Майже половина (48,7%) з опитуваних мають бажання у майбутньому залишитися жити за кордоном. Найбільш поширеними

причинами від'їзду за кордон на навчання серед респондентів 13–25 років престижний диплом та шанси отримати в перспективі більш високооплачувану роботу після навчання у закордонному ВНЗ (62,7%), а також більш високий рівень освіти за кордоном (56,7%). Лише 9,3% опитаних респондентів влаштовує рівень освіти в Україні. Пріоритетними країнами для отримання вищої освіти респонденти визнали Німеччину та США (36,7%). Також респонденти виділили серед країн Польщу (28%) та Канаду (26,7%). Важливими особливостями вибору країни для навчання у ВНЗ опитуванні відмітили репутацію, престиж освіти та науки у цих країнах (60%), можливість додаткового заробітку (52%) та можливість подальшого працевлаштування в цих країнах (48,7%). Важливими параметрами вибору закордонного ВНЗ респонденти вважають: спеціальності (56,7%), умови проживання (45,3%) та диплом (44,7%). Найбільш популярними серед опитаних є економічна (43,3%) та Інформаційних Технологій спеціальності (34,7%). Допустимою ціною на навчання для більшості респондентів є освіта безкоштовна чи в межах 500 євро. Лише 12 % респондентів мають можливість оплачувати навчання вартістю 1000–2000 євро [17, с. 70].

Ще одна перевага зарубіжних ВНЗ – за кордоном часто навчання є дешевшим. Навчання в деяких європейських ВНЗ може коштувати інколи дешевше, ніж українських. Так, вартість навчання за рік у приватних ВНЗ Чехії становить від 3-х тисяч євро на рік, а у державних навчання чеською мовою є безкоштовним. У Польщі навчання коштує від 1800–2500 євро на рік. У державних ВНЗ Німеччини рік навчання коштує 400 євро на рік. Для порівняння, щоб навчатися на престижних спеціальностях у престижних київських ВНЗ, потрібно заплатити близько 14000–31000 грн. на рік (близько 500–1000 євро на рік). Багато українських абітурієнтів обирають зарубіжні ВНЗ через особливість навчання в них. В європейських ВНЗ не буває корупції, студент крім обов'язкових предметів може обирати для себе ті, що є цікавими для нього. Ще одною причиною масового виїзду українських абітурієнтів за кордон з метою отримання вищої освіти є політика іноземних ВНЗ. Вони

активно рекламують свої ВНЗ на освітніх виставках та школах України, виділяють безкоштовні місця для наших студентів. Роблять великі знижки на навчання на контрактній основі. Найчастіше такими ВНЗ є східноєвропейські ВНЗ – угорські, чеські та польські. Польща, Чехія та Угорщина вступили до Євросоюзу в 2004 році. Для студентів цих країн відкрились кордони для навчання у Західній Європі. Тому, з цих країн студенти їдуть навчатися до Західної Європи, а на їх місце приїздять навчатися талановита молодь з України. Таким чином, вони своїми досягненнями підвищують престиж ВНЗ, в якому вони навчаються, а також розвивають науку, тим самим укріплюючи економіку всієї країни.

За результатами опитування пріоритетними для навчання є Німеччина, США та Польща. Навчання в Німеччині привабливе для української молоді з цілого ряду причин. По-перше, якість німецької освіти одна з кращих в світі, особливо в області техніки, економіки та природничих наук. Дипломи міжнародних відділень німецьких ВНЗ високо цінуються роботодавцями багатьох країн Європи та США. По-друге, у Німеччині університет – це великий інфраструктурний комплекс, що включає в себе мультимедійні класи, оцифровані бібліотеки, міжнародні культурні центри, спортивне обладнання та сучасні гуртожитки. По-третє, законодавство Німеччини дозволяє студентам влаштовуватися на рівних правах з німцями на роботу і таким чином мінімізувати витрати на проживання. Студенти мають змогу працювати на підприємствах, де потрібні різноробочі або персонал з невисокою кваліфікацією. Також студент має можливість влаштовуватися на оплачувану трудову практику за фахом.

Польські університети, особливо приватні, переживають спад вступників через демографічну кризу минулих років та виїзд молоді за кордон. Шукаючи альтернативне джерело фінансування, вони почали виходити на закордонний ринок. Українські студенти складають більше, ніж 40 % усіх іноземних студентів Польщі і ця тенденція іде до зростання. Причинами популярності Польщі серед українських студентів є: можливість жити та працювати у

Євросоюзі, низька вартість навчання та можливість навчатися безкоштовно, зручно побудовані навчальні програми, високий рівень науково-технічної бази, проходження практики в усьому світі, унікальні спеціальності, територіальна та культурна суміжність. Під час навчання в Польщі студенти з України мають можливість вільно подорожувати по всій Європі за студентською візою [17, с. 71].

Отже, українські студенти, беруть активну участь у процесах міжнародних освітніх обмінів, міжнародної академічної мобільності та навчаються у багатьох європейських країнах. Українська молодь має бажання і часто можливості навчатися за кордоном, в першу чергу в європейських вищих навчальних закладах. Найпопулярнішими країнами, які обирають для навчання українські абітурієнти та студенти є Польща, Німеччина, Чехія Болгарія, Угорщина, Італія, Іспанія, Франція, та Австрія. Серед спеціальностей найбільшу популярність мають економічні, юридичні, технічні, IT-спеціальності, а також досить популярними є і гуманітарні науки, соціологія, психологія, сфера послуг.

За даними соціологічних досліджень, проведених «Центром дослідження суспільства «CEDOS» за 2016–2017 рр. та за результатами дослідження «Молодь України – 2015», проведене компанією GfK Ukraine у 2015 році, за кордоном навчалось понад 72 тисячі українців, абсолютна більшість яких саме в європейських вищих навчальних закладах. Однак, зростання темпів міжнародних академічних обмінів, в умовах та реаліях нашої держави, може мати і негативну складову. Вона пов'язана з тим, що значна кількість українських громадян, в першу чергу молоді, що навчаються за кордоном, зокрема в європейських університетах, може не повернутися до України та пришвидшити темпи трудової еміграції. Такі побоювання є цілком реалістичними, оскільки рівень життя, фінансові можливості, соціальне забезпечення, дієве законодавство та загалом високий рівень освіти, забезпечують сприятливі умови, які впливають на вибір людини щодо її місця

роботи і проживання. На жаль, на сьогоднішній день Україна поки що не може конкурувати в цьому плані з країнами Європи.

Наше завдання – це інтеграція української вищої освіти до європейської освітньої системи, при збереженні свого науково-педагогічного та кадрового потенціалу та зменшення темпів «академічної міграції», можливість навчатися в європейських вищих навчальних закладах, брати участь у різноманітних міжнародних проектах, програмах міжнародної академічної мобільності, отримувати гранти та стипендії, переймати європейський досвід, залучати передові, сучасні технології для модернізації вітчизняної науково-освітньої сфери і разом з тим, мінімізувати процеси еміграції, що зараз є дуже важливим та необхідним для нашої держави.

Список використаних джерел та літератури

1. Андрущенко В. Педагогічна освіта України в стратегії Болонського процесу: Бесіда з ректором педагогічного університету ім. М. Драгоманова В. Андрущенко [Вела розмову М. Корюненко] // Освіта України. – 2004. – № 13. – 17 лютого. – С. 4.

2. Біль М. М. Освітня мобільність населення: сутність та виклики для України / М. М. Біль ДУ «Інститут регіональних досліджень ім. М.І. Долишнього НАН України». – 12 с. [Електронний ресурс] – Режим доступу: http://tpre.econom.univ.kiev.ua/data/2017_34/zb34_09.pdf (Дата звернення: 25 вересня 2018 р.) – Назва з екрану.

3. Бойченко М. Вплив інтернаціоналізації на розвиток інноваційних процесів в управлінні європейською вищою освітою / М. Бойченко // Порівняльно-педагогічні студії. – 2011. – № 2(8). – С. 71-78.

4. Вікторов В. Нові моделі управління освітою: [Процес перетворень у системі управління освітою України відповідно до вимог Болонського процесу] / В. Вікторов // Вища освіта України. – 2005. – № 2. – С. 66-71.

5. Глибовець В. Л. Академічна мобільність як новий вид сезонної міграції населення / Глибовець В. Л., Степанець І. О. // Географія та туризм. – С. 188-

195. [Електронний ресурс] – Режим доступу: file:///C:/Users/Vlad/Downloads/gt_2013_26_26.pdf (Дата звернення: 8 вересня 2017 р.) – Назва з екрану.

6. Данилишин М. Оболонювання: [Погляд на приєднання України до Болонського процесу: труднощі приєднання] / М. Данилишин // Всеукраїнська технічна газета. – 2005. – № 27 (7 липня). – С. 8-9.

7. Згуровський М. З. Болонський процес: головні принципи та шляхи структурного реформування вищої освіти України. / М. Згуровський. – К.: НТУУ «КПІ», 2006. – 544 с.

8. Калінічева Г. І. Академічна мобільність як складова європейського простору вищої освіти / Г. Калінічева // Вища освіта України. – 2010, 1(19). – Том 1 (19). – Тематичний випуск Вища освіта України у контексті інтеграції до європейського освітнього простору. – 576 с.

9. Ковальчук Р. Л. Інтернаціоналізація освіти: міжнародно-правовий досвід і національна практика / Р. Л. Ковальчук // Науковий вісник Чернівецького університету. Правознавство. – 2011. – Вип. 604. – С. 40–43.

10. Комарницька Г. О. «Відтік мізків»: Міф чи реальність / Г. О. Комарницька // Соціально-економічні процеси функціонування та інноваційного розвитку вищої освіти: матеріали круглого столу за участю порадників академічних груп та викладачів факультету управління фінансами та бізнесу. – 25 квітня 2018 р. – Львів: ФУФБ, 2018. – 95 с. [Електронний ресурс] – Режим доступу: http://financial.lnu.edu.ua/wp-content/uploads/2018/04/Круглий-стіл-23_05.pdf (Дата звернення: 17 вересня 2018 р.) – Назва з екрану.

11. Левченко О. М. Експорт освітніх послуг вищими навчальними закладами України у вимірі глобалізаційних процесів / О. М. Левченко, Д. Д. Плинокос // Економіка: реалії часу. Науковий журнал. – 2015. – № 4 (20). – С. 210–216. [Електронний ресурс] – Режим доступу до журналу: <http://economics.opu.ua/files/archive/2015/n4.html> (Дата звернення: 12 вересня 2018 р.) – Назва з екрану.

12. Міграція в Україні: факти та цифри. Дослідження Міжнародної організації з міграції. – 2016 р. – 32 с. [Електронний ресурс] – Режим доступу: http://iom.org.ua/sites/default/files/ff_ukr_21_10_press.pdf (Дата звернення: 18 вересня 2018 р.) – Назва з екрану.

13. Молодь України – 2015. Результати дослідження / ООН в Україні, Міністерство молоді та спорту України, GfK Ukraine. – К., 2015. – 88 с. [Електронний ресурс] – Режим доступу: http://dsmsu.gov.ua/media/2015/12/09/5/Molod_Ukraine_block.pdf (Дата звернення: 22 вересня 2018 р.) – Назва з екрану.

14. Моніторинг інтеграції української системи вищої освіти в Європейський простір вищої освіти та наукового дослідження: моніторинг. дослідж.: аналіт. звіт / Міжнарод. благод. Фонд «Міжнарод. Фонд дослідж. освіт. політики»; за заг. ред. Т. В. Фінікова, О. І. Шарова – К. : Таксон, 2014. – 144 с.

15. Світящук І. Академічна міграція / І. Світящук, Є. Стадний // Центр дослідження суспільства. – 31 с. [Електронний ресурс] – Режим доступу: https://cedos.org.ua/system/attachments/files/000/000/050/original/AcademicMigration_CSR.pdf?1404815631 (Дата звернення: 15 вересня 2018 р.) – Назва з екрану.

16. Семенів Л. К. Освітня міграція як фактор розвитку територіальних міграційних систем: національний та європейський контекст / Л. К. Семенів // Соціально-економічні проблеми сучасного періоду України. – 2013. – Вип. 3 (101). – 10 с. [Електронний ресурс] – Режим доступу: [http://ird.gov.ua/sep/sep20133\(101\)/sep20133\(101\)_244_SemivLK.pdf](http://ird.gov.ua/sep/sep20133(101)/sep20133(101)_244_SemivLK.pdf) (Дата звернення: 12 вересня 2018 р.) – Назва з екрану.

17. Черба В. М. Причини освітніх міграцій українських студентів за кордон / В. М. Черба, Тоболь, Д. В. Мушкаторова // Економічна наука Інвестиції: практика та досвід. – № 12. – 2017 р. – С. 68–72. [Електронний ресурс] – Режим доступу: http://www.investplan.com.ua/pdf/12_2017/14.pdf (Дата звернення: 25 вересня 2018 р.) – Назва з екрану.

18. Чирва А. С. Вимірювання інтернаціоналізації вищої освіти [Електронний ресурс] – Режим доступу: <http://repo.sau.sumy.ua/bitstream/123456789/1671/1/ВимірюванняІВО.pdf> (Дата звернення: 12 вересня 2018 р.) – Назва з екрану.

References

1. ANDRUSHCHENKO, V. (2004) Pedagogichna osvita Ukrainy v stratehii Bolonskoho protsesu: Besida z rektorom pedagogichnoho universytetu im. M. Drahomanova V. Andrushchenkom [Vela rozmovu M. Koriunenka] // *Osvita Ukrainy*. № 13. – 17 liutoho, p. 4.

2. BIL, M. *Osvitnia mobilnist naseleennia: sutnist ta vyklyky dlia Ukrainy* «Instytut rehionalnykh doslidzhen im. M.I. Dolishnoho NAN Ukrainy». 12 p. [Online]. Available from: http://tppe.econom.univ.kiev.ua/data/2017_34/zb34_09.pdf (Accessed: 18 th September 2018).

3. BOICHENKO, M. (2011) *Vplyv internatsionalizatsii na rozvytok innovatsiinykh protsesiv v upravlinni yevropeiskoiu vyshchoiu osvitoiu: Porivnialno-pedagogichni studii*. – 2011. № 2(8), p. 71–78.

4. VIKOROV, V. (2005) Novi modeli upravlinnya osvitoiu: [Proces peretvoren` u sy`stemi upravlinnya osvitoiu Ukrayiny vidpovidno do vymog Bolonskogo procesu]. *Vyscha osvita Ukrainy*. № 2, p. 66–71.

5. GLYBOVETS, V., STEPANETS, I. (2013) *Akademichna mobilnist yak novyi vyd sezonnoi migracii naseleennya. Geografiya ta turyzm*. P. 188–195 [Online]. – Available from: file:///C:/Users/Vlad/Downloads/gt_2013_26_26.pdf (Accessed: September 18, 2017)

6. DANYLYSHYN, M. (2005) Obolonyuvannya: [Poglyad na pryednannya Ukrainy do Bolons`kogo procesu: trudnoschi pryednannya]. *Vseukrains`ka texnichna gazeta*. № 27 (7 lypnya), p. 8–9.

7. ZGUROVSKIY, M. (2006) *Bolons`kyi proces: golovni pryncypy ta shlyakhy strukturnogo reformuvannya vyschoyi osvity Ukrainy*. Kyiv: NTUU «KPI».

8. KALINICHEVA, G. (2010) *Akademichna mobilnist yak skladova evropeiskogo prostoru vyschoi osvity. Vyscha osvita Ukrainy. Tematychnyj vypusk Vyssha osvita Ukrayiny u konteksti integraciyi do yevropejskogo osvitnogo prostoru.*

9. KOVALCHUK, R. (2011) Internatsionalizatsiia osvity: mizhnarodno-pravovyi dosvid i natsionalna praktyka: *Naukovyi visnyk Chernivetskoho universytetu. Pravoznavstvo.* №. 604, p. 40–43.

10. KOMARNYTSKA, H. (2018) «*Vidtik mizkiv*»: *Mif chy realnist Sotsialno-ekonomichni protsesy funktsionuvannia ta innovatsiinoho rozvytku vyschoi osvity: materialy kruhloho stolu za uchastiu poradnykiv akademichnykh hrup ta vykladachiv fakultetu upravlinnia finansamy ta biznesu.* 95 p. [Online]. Available from: http://financial.lnu.edu.ua/wp-content/uploads/2018/04/Круглий-стіл-23_05.pdf (Accessed: 17 th September 2018).

11. LEVCHENKO, O., PLINOKOS, D. (2015) Eksport osvitnikh posluh vyshchymy navchalnymy zakladamy Ukrainy u vymiri hlobalizatsii nykh protsesiv *Ekonomika: realii chasu. Naukovyi zhurnal.* – 2015. № 4 (20), p. 210–216.

[Online]. Available from: <http://economics.opu.ua/files/archive/2015/n4.html> (Accessed: 12 th September 2018).

12. Mihratsiia v Ukraini: fakty ta tsyfyry. (2016) *Doslidzhennia Mizhnarodnoi orhanizatsii mihratsii.* 32 p. [Online]. Available from: http://iom.org.ua/sites/default/files/ff_ukr_21_10_press.pdf (Accessed: 18 th September 2018).

13. Molod Ukrainy – 2015. (2015) / *OON v Ukraini, Ministerstvo molodi ta sportu Ukrainy, GfK Ukraine.* – 88 p. [Online]. Available from: http://dsmsu.gov.ua/media/2015/12/09/5/Molod_Ukraine_block.pdf (Accessed: 18 th September 2018).

14. *Monitorynh intehtratsii ukrainskoi systemy vyschoi osvity v Yevropeyskyi prostir vyschoi osvity ta naukovooho doslidzhennia: monitorynh. doslidzh. : analit. zvit / Mizhnarod. blahod. Fond «Mizhnarod. Fond doslidzh. osvit. polityky»* (2014) 144 p.

15. SVITIASHCHUK, I, STRADNYI, Y. (2018) Akademichna mihratsiia. *Tsentr doslidzhennia suspilstva*. 31 p. [Online]. Available from: https://cedos.org.ua/system/attachments/files/000/000/050/original/AcademicMigration_CSR.pdf?1404815631 (Accessed: 15 th September 2018).

16. SEMENIV, L. (2013) Osvitnia mihratsiia yak faktor rozvytku terytorialnykh mihratsiinykh system: natsionalnyi ta yevropeyskyi kontekst *Sotsialno-ekonomichni problemy suchasnoho periodu Ukrainy*. Vyp. 3 (101), 10 p. [Online]. Available from: [http://ird.gov.ua/sep/sep20133\(101\)/sep20133\(101\)_244_SemivLK.pdf](http://ird.gov.ua/sep/sep20133(101)/sep20133(101)_244_SemivLK.pdf) (Accessed: 12 th September 2018).

17. CHERBA, V., TOBOL, H. Mushkatorova MUSHKATOROVA D, (2017) *Prychyny osvitnikh mihratsii ukrainskykh studentiv za kordon // Ekonomichna nauka Investytsii: praktyka ta dosvid*. № 12, p. 68–72. [Online]. Available from: http://www.investplan.com.ua/pdf/12_2017/14.pdf (Accessed: 25 th September 2018).

18. CHYRVA, A. (2014) *Vymiriuvannia internatsionalizatsii vyshchoi osvity* [Online]. Available from: <http://repo.sau.sumy.ua/bitstream/123456789/1671/1/ВимірюванняІВО.pdf> (Accessed: 12 th September 2018).

Evgen Khan,

PhD (History), J-r Research Fellow,

Research Department (Faculty of History),

Taras Shevchenko National University of Kyiv

**UKRAINIAN STUDENTS IN THE HIGHER EDUCATIONAL
ESTABLISHMENTS OF THE EUROPEAN UNION: PROBLEMS AND
PROSPECTS OF INTERNATIONAL ACADEMIC EXCHANGES**

Abstract. *The article presents fundamental arguments and reasons that motivate Ukrainian students educate abroad, prima facie – in the European academic institutions. The statistics and opinion polls data upon the number of Ukrainian students studying abroad (i.a. in the European academia) have been given. The article also delivers data on the number of students presented in the separate countries of Europe (Germany, Poland, France, Czech Republic and Italy). The initial programs proposed and studying conditions available in these countries have been outlined. The popularity of a series of European educational institutions among the youth of Ukraine has been explained. It face the academic migration which might bring about the substantial demographic changes and brain drain (through dramatic loss of the highly qualified manpower), which basically is currently coming around. Therefore it is quite hard to claim whether the bigger or smaller part of the Ukrainian students studying in Europe or going to college therein stays abroad upon completing their education or return home. To this end, the issues of educational migration and brain drain rise dramatically nowadays.*

Key words: *European educational space, international academic mobility, academic institutions, integration, educational migration.*

Надійшла до редакції 20.10. 2018